

Jan Halada
Irena Prázová
Kateřina Turková
Adéla Fejfarová

**Čtenáři, autoři,
nakladatelé
a knihkupci
v době covidové
a postcovidové**

Čtenáři, autoři, nakladatelé a knihkupci v době covidové a postcovidové Obavy a naděje aneb boj o přežití

Jan Halada, Irena Prázová, Kateřina Turková, Adéla Fejfarová

Recenzovali:

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D., Univerzita Jana Evangelisty Purkyně,
Ústí nad Labem

prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A., Akademie věd České republiky

Autory textu jsou v prvních třech kapitolách Jan Halada, s doplněními Ireny Prázové a Kateřiny Turkové, na čtvrté a páté kapitole se podíleli všichni autoři, šestou zpracoval Jan Halada, Adéla Fejfarová a Irena Prázová, sedmá i závěrečná kapitola je pak výsledkem práce celého autorského kolektivu.

Příprava obrazové části a fotografie František Géla a Tomáš Pacovský,
zpracování grafů Kateřina Turková.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2024

Grafický návrh Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vytiskla tiskárna Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2024

© Jan Halada, Irena Prázová, Kateřina Turková, Adéla Fejfarová, 2024

Preface © Jakub Končelík, 2024

Afterword © Martin Vopěnka, 2024

Photo © Tomáš Pacovský, 2024

ISBN 978-80-246-5795-0

ISBN 978-80-246-5821-6 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Poděkování	7
Předmluva	9
Prolog	12
1 Situace na knižním trhu před covidem aneb nečekaný host na knižním trhu	15
1.1 Stručný nástin proměn českého knižního trhu v posledním desetiletí	15
1.2 Knižní trh rok před pandemií covidu v České republice, statistiky, vzájemný poměr mezi vydáváním klasických knih, e-knih, audioknih, koncentrace nakladatelských subjektů	16
1.3 Zpráva o českém knižním trhu roku 2019	19
1.4 Čtenářské výzkumy a proměny či stabilita čtenářských zájmů	22
2 Metamorfózy a průběh covidových vln aneb kdy a jak budeme vydávat knihy?	25
2.1 Knižní trh v roce 2020 v dokumentech, Zpráva SČKN o knižním trhu, nakladatelé, média a čtenáři	25
2.2 Knižní trh v letech 2021 a 2022 v dokumentech, Zpráva SČKN o knižním trhu, nakladatelé, média a čtenáři	30
2.3 Deskripce a analýza celého období pandemie	34
3 Nakladatelé a knihkupci v covidové době aneb co vlastně budeme vydávat?	39
3.1 Jak nakladatelé a knihkupci prožívali pandemii?	39
3.2 Pokusy o nakladatelské výzkumy, e-knihy a knihovny	43
3.3 Výsledky agentury Sociores	46
3.4 Nakladatelé, knihkupci a jejich boj s covidem	53

4 Marketing a formy prodeje i nabídky knih v době covidu aneb jak a co prezentovat?	56
4.1 Formy prodeje a nabídky knih v průběhu pandemie	56
4.2 E-knihy a e-shopy	58
4.3 Audioknihy	58
4.4 Prodej a nabídky na internetu a další varianty	62
4.5 Internetová knihkupectví a antikvariáty	63
4.6 Analýza marketingových nástrojů při nabídce a prodeji knih	63
5 Ti druzí aneb bez koho se také knižní trh neobejde	68
5.1 Mediální obraz knižního trhu v průběhu covidu	68
5.2 Influenceri na knižním trhu jako nový fenomén	73
5.3 Knihovny a jejich čtenáři v době covidové	80
6 Čtenáři v covidové době aneb budeme vůbec chtít číst?	83
6.1 Úvodem čtenářského výzkumu studentů FSV UK	83
6.2 Čtenářský výzkum studentů FSV UK v letech 2020 a 2021	85
6.3 Čtenářský výzkum role a významu knižního influencerství	103
6.4 Pokus o deskripci a analýzu čtenářských výzkumů	107
7 Boj s časem, prohry a vítězství aneb výhledy do blízké i vzdálenější budoucnosti	111
7.1 Kniha jako téma v životě společnosti a její proměny	111
7.2 V jakých aspektech se změnil knižní trh v době pandemie?	118
7.3 Do jaké míry se realizovaly krizové scénáře, jakou roli sehrál během pandemie stát, prodej knih a marketing?	120
8 Závěrečná kapitola aneb jak nakladatelé vidí budoucnost knihy a knižního trhu po pandemii?	128
Epilog	133
Doslov	134
Spadla klec	134
Seznam pramenů a literatury	137

Poděkování

Joachimu Dvořákovi, Jaroslavě Jiskrové, Jakubu Kadlecovi,
Antonínu Kočímu, Václavu Kotrmanovi, Vladimíře Kučerové,
Ondřeji Müllerovi, Ivě Pecháčkové, Lauře Priatkové, Petru Valo
a všem dalším nakladatelům i těm, kteří se pohybují ve světě
knižní kultury, za nezištnou pomoc a pochopení.

Předmluva

Čtenáři, autoři, nakladatelé a knihkupci v době covidové a postcovidové. Může a má se Laskavý Čtenář upřímně a z radosti těšit na dílo nesoucí tak tajnosnubně mnohoznačné pojmenování? Slibující propojit jednu z nejkrásnějších lidských činností – čtení – a jeden z nejuniverzálnějších symbolů vzdělání a pokroku – knihu – s jedním z nejošklivějších období, která naše paměť kolektivně nese, – s časem covidu?

Prozradím, ač prozrazovat dopředu se nesluší, neb se tak kazí překvapení. Prozradím přesto. Má a může. Než ale Laskavému Čtenáři popřeji dobrého zažití mnohovrstevnatého koktejlu, pokládám za nezbytné vypořádat se se dvěma krajními nosníky příběhu. V první řadě se patří připomenout, kdo onen tajemný čtenář, ke kterému s vírou v jeho laskavost promlouvám, vlastně je. Kdo jsi, čtenáři? Zde povolejme na pomoc jednoho z nejmocnějších rytířů našeho jazyka, Karla Čapka:

„Laskavý Čtenář není nikdo z lidí, které znáš; je to ztělesnění lidí, které neznáš. Ale kdybys se pokusil dát tomuto neznámému aspoň nějaké rysy, shledal bych, že si Laskavého Čtenáře nedovedu představit jako osobnost nějak zvláště laskavou, usměvavou a nadšenou; spíše bych si ho představil jako bytost velmi přísnou a zachmuřenou, která bere do ruky můj článek nebo knížku asi tak jako soudce akta. (...) Nejhorší na něm je, že ví všechno a zná všechno, o čemkoliv píšu, neboť má všechna povolání. Jeho očím neujde žádná má chyba, neznalost, bota ani klopýtnutí; přistihne mě při všem, co si nějak popletu nebo co on zná lépe než já. (...) Lidi, já se ho bojím! Často se při psaní zarazím a škrtnu, co jsem

právě napsal; neboť nejsem si jist před Laskavým Čtenářem. Je hrozný jsa neznámý; říká-li se mu Laskavý, je to z divého strachu; je nutno mu polichotit.“¹

Inu, od pohledu nevinný čtenář z názvu s sebou nese strach první. Strach autora. Zda uspěl. Ale co covid, co je pro nás? Strach druhý. Ten, který jako autoři sdílíme se čtenáři. Ztělesňuje strach z pandemie. Z epidemie bez hranic v prostoru a času. Ty procházely a nadále putují dějinami lidstva jako to nejděsivější zlo a vrací se v mnoha podobách od černého moru, úplavice, skvrnitého tyfu či neštovic po své nejnovější ztělesnění ve jménu i tvaru covidu. Pandemie. Opakovaně sesílaly ve svém jménu na svět obavy z božího hněvu a byly zobrazovány jako boží rány. Propsaly se nám do životů a proměnily veškeré naše konání. A krom všeho ostatního začarovaly i návyky našeho Laskavého Čtenáře. „V knihovnách není jistoty, zda zde nehrozí nebezpečí kvůli knihám a časopisům, na nichž ulpěla kapénková nákaza. (...) Nejsprávnější by bylo v době epidemie půjčování knih a časopisů úplně zakázat a knihovny zavřít.“²

Jakkoliv by předchozí promluva se ctí obstála v našem věku a nepochybně by hladce zapadla i do přilehlých mediálních reálií dvacátých let 21. století, přesto je k její cti, že je o dost starší. Zrovna už přes sto let stará. Patří do času španělské chřipky. Tedy španělské. Spíš chřipky válečné, jež svou španělskou halenku nese dosti nespravedlivě a jen proto, že španělský tisk – léta roku 1918 nespoután tak tuhou cenzurou jako tisk zemí válečících – o pandemii informoval otevřeněji a dříve. Ať už ale této epidemii říkáme jakkoliv, je vhodná a nepochybně způsobila zrcadlit naše současné obavy i naše současná řešení.

Před stoletím se – stejně jako my v čase nedávném – rozhodli k restrikcím, jež poznamenaly i přístup čtenářů ke knihám ve všech významech tohoto vyjádření. „S ohledem na chřipkové infekce zůstávají knihovna a čítárna na Smíchově uzavřeny...“³ Knihovny zavřeli. Knihkupectví zavřeli. Ale nezavřeli mysl. Pandemie. Propisovaly se do vztahu čtenáře a knihy celé dějiny, co písmo vzniklo a první knihy spatřily světlo světa. Pandemie. Všechny ale měly jedno společné. Knihy je přežily, čtenáři nepřestali číst a čtenářství nezaniklo. Jak a s jakým dopadem se toto vše pospolu popasovalo s časem covidu, to se Laskavý Čtenář dozví

1 *Lidové noviny* 34, č. 156 (26. 3. 1926), s. 1 ad.

2 *Prager Tagblatt* 43, č. 244 (20. 10. 1918), s. 3.

3 *Prager Tagblatt* 43, č. 236 (11. 10. 1918), s. 3.

v knížce, kterou právě drží. Věřím, že její autoři mohou dlít beze strachu z Laskavého Čtenáře a ten beze strachu ze sebe i pandemií. Snad mohu podepřít tuto svou víru vtipem již notně vousatým: „Vrcholem přání mého jest, aby španělská chřipka zůstala Ti do nejdelší smrti španělskou vesnicí.“⁴ Nechť nás pandemie minou a Tobě, Laskavý Čtenáři, přeji příjemné a podnětné čtení.

PhDr. *Jakub Končelík*, Ph.D.,
ředitel IKSŽ UK FSV

⁴ *Humoristické listy* 61/1918, č. 46, s. 428.

Prolog

Knihu můžeme nazvat s jistou nadsázkou služebně nejstarším médiem na světě. Od vzniku písma a jeho uplatnění v nejrůznějších podobách až po Gutenbergův vynález musí však kniha stále čelit nejrůznějším proměnám i protivenstvím. Těmi pak nejsou jen zatracování autorů a jejich děl, cenzurní zásahy, které ji provázejí od samotných počátků, okázalé pálení knih, ale i pronásledování autorů a také tiskařů kvůli víře, ideologiím či názorům. Těch protivenství zažila kniha v historii mnoho v nejrůznějších podobách a k tomu se v posledních desetiletích musela vyrovnávat s konkurencí tisku, časopisů, rozhlasu, televize, internetu, sociálních sítí a razantního nástupu digitálního světa.

Ve výčtu bychom mohli pokračovat, ale bohužel i přírodní kataklyzmata v podobě morů, epidemií, až po tu dnešní koronavirovou pandemii, jsou také protivenství, která mohou ovlivnit knižní trh a knižní kulturu. Je faktem, že jsme ji v tak velké síle a rozsahu rozhodně nečekali, mysleli jsme si, že něco takového je již definitivně věcí minulosti. A také jsme si nedokázali představit, že může něco podobného dnes zasáhnout knižní sféru, především vůbec všechny ty, kteří knižní kulturu mají rádi, chovají ji v úctě, nedají na ni dopustit a stále jsou knize věrni.

V naší publikaci představujeme celé dlouhé období koronavirové pandemie z pohledu všech účastníků komunikačního řetězce mezi autory, nakladateli, knihkupci, antikvariáty, e-shopy, knihovnami, distributory knih, knižními influencery až po čtenáře. Jak toto období prožívali, jaké byly jejich obavy, strach i naděje, jak na tyto neustálé proměny reagovali, jak se s nimi vyrovnávali a jak společně očekávali světlo na konci tunelu.

Snažili jsme se faktograficky zaznamenávat jednotlivá krizová období od počátečních šoků z pandemie a nouzových stavů přes krizová řešení, jak jsme je museli přijímat od knihkupců, přes nakladatele, pořadatele

veletrhů a mnoha knižních akcí a dalších osob spojených s knižním trhem a knižní kulturou až po autory, kteří mohli psát, ale nemohli publikovat, a nezapomeneme ani na strádající čtenáře všech věkových skupin.

Těm všem jsme tedy věnovali svou pozornost z pohledu nejružnějších aspektů jejich činnosti, někdy skryté, zdánlivě marginální, ale vždy důležité. Proto jsme se více zaměřili na deskripci a analýzu digitálního světa knižní kultury, jenž právě v době této krize vystoupil vehementně do popředí a strhával na sebe stále větší pozornost. Také jsme věnovali zvýšenou pozornost všem metamorfózám, které byly nutnou i inovativní reakcí na všechny pandemické vlny, a tedy na to, do jaké míry covid proměnil celý knižní trh.

Kniha jako celek ve všech svých variantách a podobách reagovala a de facto musela reagovat na všechna omezení, která jí v různých etapách bránila dostat se ke čtenářům, nabídnout jim nové tituly, oblíbené autory, očekávané informace, vzdělání, vědění, emoce, a především radost z četby.

Umberto Eco prohlásil, že četba je biologickou potřebou lidstva a že žádná technologie ani obrazovka nedokáže ohrozit tradiční potřebu čtení. Přes veškerou digitální proměnu naší prožívané skutečnosti se tento fakt a současně i potřeba nezměnily. Kniha bude i nadále měnit svou podobu, reagovat na všechny technologické a společenské impulzy, bude se muset vyrovnávat se všemi změnami, které se před ní objevily a ještě objeví. Je přirozené, že dosavadní pocit nenahraditelnosti komunikace

Obr. 1: Fiktivní portrét Johanna Gutenberga (Paris 1584); Petr Voit: *Encyklopedie knihy*, Praha 2006, s. 327.

s textem skrze vytištěnou podobu na papíře je již aplikován na další varianty, které se staly součástí našeho způsobu čtení a vnímání textu, avšak podstata její funkce jí rozhodně zůstane.

Věřme tedy společně, že budoucnost knihy je i budoucností čtenáře, protože četba vždy přinášela a doposud přináší prvky poučení, vzdělání, je stále důležitým informačním médiem, ale i zdrojem kultivace i kratochvíle a potěšení z četby. A že tedy to, co platilo doposud, bude platit i nadále.

1 Situace na knižním trhu před covidem aneb nečekaný host na knižním trhu

1.1 Stručný nástin proměn českého knižního trhu v posledním desetiletí

V druhém desetiletí 21. století se český knižní trh nacházel ve stavu poměrně stabilizovaném, vyrovnaném, bez výrazných změn či dokonce otřesů. Průkazným svědectvím o tomto stavu jsou především každoročně publikované *Zprávy o českém knižním trhu* Svazu českých knihkupců a nakladatelů, mediální informace i názory odborníků a pochopitelně i koupěchtivost čtenářů.

Po listopadu 1989, kterému předcházelo období socialistické knižní kultury poznamenané petrifikací společenských a politických poměrů, se dosavadní model knižního trhu v krátké chvíli prudce změnil a stal se tak svéprávným subjektem života proměněné společnosti. Již jen fakt *homo novus* v podobě soukromých nakladatelů jakožto fenoménu, jenž za čtyři roky po revoluci dosáhl počtu skoro čtyř tisíc oproti 45 až 50 nakladatelům v socialistickém podnikání, je průkazným svědectvím o pronikavých změnách v celé oblasti knižní kultury a knižního trhu.⁵ Další vývoj v Československu a brzy poté v České republice devadesátých let pak pro knižní kulturu a knižní trh představoval možnost uplatnit se ve všech oblastech ekonomické, sociální, politické, vzdělanostní a kulturní sféry, v celé šíři svého potenciálu, který definoval postavení knihy ve svobodné společnosti.

Knih vycházelo stále více, především na počátku devadesátých let, počet nakladatelů nijak viditelně neklesal, na knižním trhu jich působilo

5 Jan Halada: *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*.

relativně velké množství, knihkupci profitovali ze stoupajícího počtu každoročně vydávaných titulů, nabídka žánrů byla široká a srovnatelná s jakoukoliv zahraniční produkcí. Českou knižní produkci také provázely zajímavé a v evropských poměrech ojedinělý jev. Na rozdíl od ostatních postsocialistických zemí nedocházelo v naší knižní produkci k masivnímu pronikání zahraničního kapitálu, který tak na knižním trhu nehrál dominantní roli. „Ve srovnání s cizinou je český knižní trh daleko méně monopolizován. Vezmeme-li podíl prvních pěti největších nakladatelství na celkové titulové nabídce, pak v České republice dojdeme za rok 2008–2012 k číslu 11,4 %, ale například ve Finsku to je 72 %, v Nizozemsku 75 % a ve Francii 78 %.“⁶

V roce 2011 vyšlo v České republice 18 500 knižních titulů, což představovalo dosavadní vrchol vydávané roční produkce. Přestože podobných čísel již nikdy nebylo dosaženo, počty vydaných knih v následujících letech výrazně neklesaly. Podobná čísla pak vykazovaly i další údaje z pravidelných ročních zpráv Svazu českých knihkupců a nakladatelů.

1.2 Knižní trh rok před pandemií covidu v České republice, statistiky, vzájemný poměr mezi vydáváním klasických knih, e-knih, audioknih, koncentrace nakladatelských subjektů

Když byla v listopadu 2016 publikována *Žpráva o českém knižním trhu 2015/2016*,⁷ zaznamenala 16 600 titulů s vročením 2016. Celkový objem pak činil 7,5 miliardy Kč včetně DPH. Oproti předchozímu roku sice vyšlo o 400 knih méně, avšak objem prodeje znamenal navýšení.

Všem nakladatelům nemůžeme přisoudit stálou aktivitu, nicméně jejich počet byl vzhledem k velikosti trhu a počtu obyvatel stále velmi vysoký. Z nakladatelských subjektů zaujímal první místo v žebříčku Albatros Media, a. s., který již předtím vystřídal nakladatelství Euro-media Group, k. s., to v pořadí kleslo na druhé místo. Pak následovala další nakladatelství: MOBA, GRADA, Univerzita Karlova s vydavatelstvím Karolinum, Akademie věd ČR, Egmont, Palackého univerzita v Olomouci, Argo, Masarykova univerzita v Brně, Mladá fronta, Václav Svojtka & CO, Portál, brněnská Mendelova univerzita, Baronet, ČVUT, tj. ti nakladatelé, kteří vydávají ročně více než sto titulů. V tomto roce

⁶ Zdeněk Šimeček – Jiří Trávníček: *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*, s. 404.

⁷ Svaz českých knihkupců a nakladatelů, c2009–2017, *Žpráva o českém knižním trhu 2015/16*.

jich bylo celkem 32, což činilo osm procent. Velmi podobné číslo však bylo uváděno i v předchozích letech.

Pokud bychom chtěli porovnávat pořadí v následujících letech, nemělo by nám uniknout, že se bude měnit, ale také to, že v dalších letech již nebudou v takovém počtu zastoupeni vysokoškolští nakladatelé. Tradičně byl jako vždy uváděn největší počet nakladatelů sídlících v Praze, v tomto roce jich bylo 56,6 %, v Brně pak 11,8 %, další nakladatelství působila v jiných velkých městech, ale tak jako dříve v historii najdeme nakladatele i v malých městech a městečkách, často navazující na předchozí regionální tradici.

Největším distributorem knih byla Euromedia Group, k. s., mezi velké distributory patřili Pemic, Kosmas a další, stabilně působící již v letech předtím. Zde již v nakladatelském portfoliu přibývaly e-knihy, které tvořily 1,38 % podílu z celkového obratu, rovněž roste i počet audioknih pro děti. Knihám pro děti a mládež se vůbec po předchozím desetiletí, kdy dětská literatura prožívala krizové období, dařilo, dobře se prodávaly. Statistiky také uváděly 5 354 knihoven, uskutečnilo se relativně dost veletrhů, včetně největšího Světa knihy v Praze, podzimního Knižního veletrhu v Havlíčkově Brodě či Ostravského knižního trhu nebo Polabského knižního veletrhu v Lysé nad Labem. Kromě těchto pravidelných veletržních setkání se konal například Knihex v Praze či Tabook v Táboře.

Knižní kultura duchovně rozhodně nestrádala, neboť v tomto roce se realizovalo také čtrnáct úspěšných akcí, jako byly například kampaně *Knihy mají zelenou*, *Rosteme s knihou*, *Celé Česko čte dětem*, *Čtení pomáhá*, *Praha – město literatury*, spisovatelské festivaly a další pořady.⁸ *Žpráva o českém knižním trhu 2017/2018*⁹ publikovaná v roce 2018 uváděla zhruba 15 300 titulů vyšlých v roce 2017, což znamenalo na rozdíl od růstu ekonomiky zpomalení, menší počet vyšlých titulů než v předchozím roce. V tomto roce již můžeme jednoznačně konstatovat, že dochází k posilování velkých firem, a to jak v sektoru nakladatelském, tak i v oblasti knihkupeckých řetězců. Také se ovšem markantně objevují případy nelegálního kopírování.

Dětská literatura v prodeji vzrostla na 11,2 %. Žebříček nakladatelů nedoznal zásadních změn, na prvních dvou místech zůstaly Albatros

⁸ *Žpráva o českém knižním trhu* jsou pravidelné roční informace, v nichž Svaz českých knihkupců a nakladatelů představuje všechny subjekty knižního trhu a knižní kultury, a proto je zde v důležitých informacích a citacích zmiňujeme. Stejným způsobem v celém textu uvádíme i všechny informace ze zdrojů oficiálních institucí.

⁹ Svaz českých knihkupců a nakladatelů, c2009–2017, *Žpráva o českém knižním trhu 2017/18*.

a Euromedia, v dalším pořadí si nakladatelé vyměňovali svá předchozí místa, ale začala se objevovat i jiná nakladatelství, postupně stoupající vzhůru.

Hodna pozornosti je skutečnost, že koncentrace kapitálu na knižním trhu nabývá na síle. Jestliže již v předchozím roce vlastnil Albatros Media, a. s. jedenáct nakladatelství, která postupně nakupoval a začleňoval do svého impéria, Euromedia Group, k. s. také začala skupovat některé nakladatelské podniky, ale zatím vlastnila jen čtyři. Grada měla jen své značky, byť figurovaly jako samostatné subjekty. V roce 2017 pak Albatros vlastní již patnáct nakladatelství, Euromedia sedm a Grada čtyři, jejich akvizice tedy začaly rychle narůstat.

Největší distribuční firmou podnikající na českém knižním trhu je ovšem Euromedia Group, k. s., která zvýšila počet vlastních nakladatelských podniků, ale především pod značkou Luxor disponuje prodejním velkoobchodem a maloobchodem i e-shopy širokého záběru. Mezi další velké distributory tak jako minulý rok patřily Kosmas, Pemic Books, Pavel Dobrovský – Beta, největším vlastníkem tzv. kamenných knihkupectví byla firma Kanzelsberger.

Českých knihoven bylo v tomto roce 5 337, e-knihy měly podíl na trhu 1,7 %, audioknihy pak zaznamenaly nárůst o 14,1 %. Digitální prodej činil 37,7 %, fyzický 62,3 %. Stav většiny ukazatelů se tedy ve srovnání s předchozím rokem nijak výrazně nezměnil.

Žpráva o českém knižním trhu 2018/2019,¹⁰ publikovaná v roce 2019, ukázala, že „domácí knižní trh dokázal profitovat z celkového růstu ekonomiky a poptávky, vzrostl o tři procenta“. E-knihy expandovaly o 12 %, audioknihy o 16 %, musíme však doplnit, že v tomto případě oba segmenty rostly z poměrně nízké základny, a tak jejich dopad na celkový růst knižního trhu nemůže znamenat výrazný posun vpřed. Digitální prodej činil 43,9 %, fyzický 56,9 %. Došlo také ke snížení DPH na e-knihy a audioknihy.

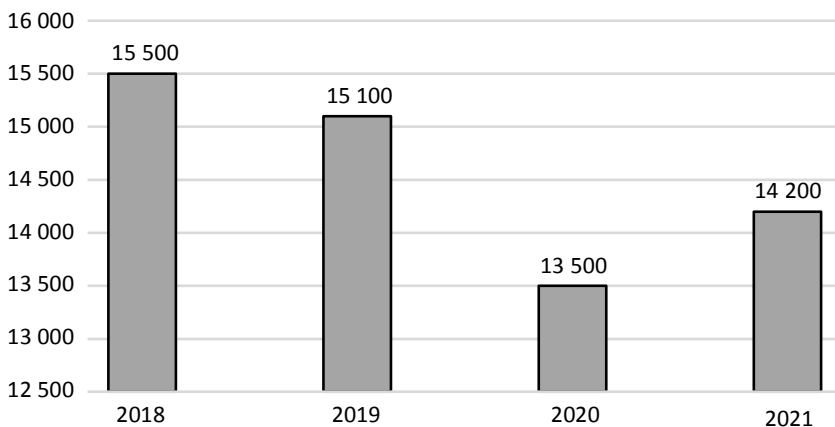
Bohužel s pozitivy se objevují i negativa, například nastává propad v odborné literatuře a vysokoškolských učebnicích, stále méně se jich vydává a prodává, ale také ubylo, jak konstatuje zpráva, sto třicet nezávislých knihkupectví, na vině je pochopitelně trvale narůstající počet prodejních řetězců. Vyšlo 15 500 titulů, objem činil cca 8,3 miliardy Kč, což představovalo růst o tři procenta.

Nakladatelský žebříček byl na prvních třech místech stejný, v popředí figurovaly MOBA Brno, Václav Svojtka & CO, Grada, Dobrovský, Mladá

¹⁰ Svaz českých knihkupců a nakladatelů, c2009–2017, *Žpráva o českém knižním trhu 2018/19*.

fronta, Crew, Argo a další. Do nakladatelského kolbiště však stále vstupují noví hráči, kteří se hodlají prosadit, tentokrát je jich 231. V roce 2018 bylo registrovaných 7 225 nakladatelů, ovšem těch aktivních je uvedeno podstatně méně, okolo dvou tisíc. Důležitá je ještě skutečnost, že v tomto roce vzrostla státní podpora knižní kultury o deset milionů.

Jako distributor je z hlediska obrátu opět největší Euromedia Group, k. s., nejvíce kamenných prodejen má stále Kanzelsberger a na trhu působí v oblasti velkoobchodu i maloobchodu titíž hráči jako v minulém roce. V oblasti distribuce se objevil nový subjekt, firma Seqoy, s. r. o. Knihoven se uvádí opět přes pět tisíc, pořádání veletrhů je stejné jako v předchozím roce, čtenářských kampaní se uskutečnilo sedmnáct.

Obr. 2: Počet vydaných titulů s vročením 2018 až 2021 – srovnání odhadovaných nákladů dle ČNB; vlastní zpracování.

1.3 Zpráva o českém knižním trhu roku 2019

Jaká tedy byla situace na českém knižním trhu rok před nástupem covidové kalamity, jaký byl rok 2019? Předseda Svazu českých knihkupců a nakladatelů Martin Vopěnka ve *Zprávě o českém knižním trhu 2019/20* konstatoval, že „v tomto roce si knižní trh udržel růst o 3,5 %, přičemž pokračoval mírný pokles počtu vydaných titulů“ a „dobrá čísla vykazoval i segment dětských knih“. Skokanem roku se pak staly audioknihy. V tomto žánru poprvé převážil online prodej nad pevnými nosiči.

O slušných 18 % rostly také e-knihy¹¹. V této zprávě se rovněž uvádí, že „obecně lze konstatovat, že Česká republika bývala mohla mít pestrou a dobře fungující knižní trh“, avšak protože je její konečná redakce spojená až s následujícím rokem 2020, respektive s podzimem tohoto roku, pak se zde pochopitelně objevuje již otázka, „jak tedy bude vypadat knižní trh ani snad ne v roce 2020, ale v dalších letech“.¹²

V dalších informacích v téže zprávě se píše, že k 1. 11. 2020 uváděla Česká národní bibliografie 14 564 titulů, ale dalo se předpokládat, že tak jako tomu bylo v předchozích letech, budou ještě do databáze titulů s tímto vročením přibývat a ustálí se na výše zmíněném odhadu. To znamená, že i počet titulů vydaných v roce 2019 během dalších let analogicky stoupl a uvedený celkový počet titulů vydaných za rok 2019 tak nakonec činil 15 100 titulů. Oproti roku 2018 se tedy jednalo o meziroční pokles o cca 300 titulů.

Dětské knihy představovaly 16 % titulů vydaných v roce 2019, což značilo oproti 14 % v roce 2018 lehký nárůst. Stejně tak u beletrie došlo ke zvýšení celkového počtu vydaných titulů z loňských 34 % na 35 %. Učebnice pro základní a střední školy, vysokoškolské učebnice a skripty tvořily 6 % z celé produkce. Celkový objem českého knižního trhu představoval přibližně 8,6 miliardy Kč včetně DPH, a tak došlo k růstu zhruba o 300 milionů Kč, tedy přibližně o 3,5 %.

Český knižní trh se i nadále lišil od trhu zemí Evropské unie tím, že u nás bylo vydávání knih stále výrazně rozloženo mezi relativně velký počet vydavatelů. Registrováno bylo 189 nových vydavatelských subjektů, přičemž podle odhadu Národní agentury ISBN v České republice aktivně vydává zhruba třetina evidovaných vydavatelských subjektů, třetina aktivní vydavatelskou činnost v současnosti nevyvíjí nebo ji z různých důvodů dočasně pozastavila a zbývající třetina svou činnost již ukončila.

Pořadí v žebříčku nakladatelských subjektů, které v roce 2019 vykázaly knižní produkci ve výši 100 a více titulů neperiodických publikací, a to bez reedice a nových vydání již dříve vydaných titulů, se opět příliš nezměnilo. Na prvních třech místech znovu figurovaly Albatros, Euromedia a Grada, přičemž u těchto nakladatelů se znovu zvýšil počet nakladatelství, která se stala součástí jejich vydavatelských impérií. Pořadí vydavatelů knih vysokých škol, univerzit a ústředních státních institucí na území ČR podle počtu vydaných titulů bylo na prvních třech

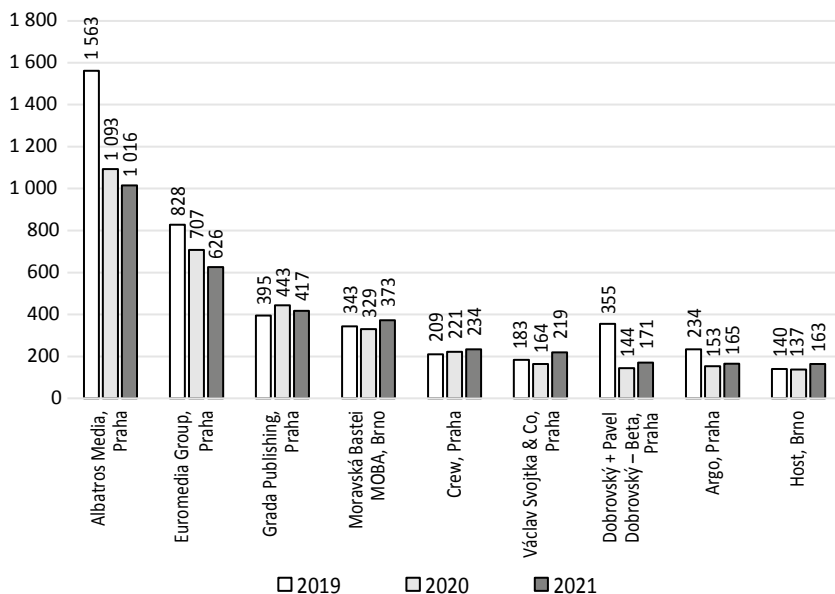
11 Svaz českých knihkupců a nakladatelů, c2009–2017, *Žpráva o českém knižním trhu 2019/20*.

12 Tamtéž.

místech stejně jako v předchozím roce, tedy pražské Karolinum, Masarykova univerzita v Brně a Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci. Dále následovala Česká zemědělská univerzita v Praze, Vysoké učení technické v Brně, Vydavatelství ČVUT v Praze, VŠ báňská – Technická univerzita v Ostravě a další.¹³

Vydávání neperiodických publikací bylo z prostředků přidělených Ministerstvem kultury České republiky ve dvou výběrových řízeních podpořeno dotacemi ve výši 11 305 000 Kč na 242 titulů. Státní podpora knižního trhu byla dále rozdělena do nejrůznějších kulturních akcí.

V letech 2019 a 2020 až do příchodu pandemie koronaviru nedošlo v oblasti knižní distribuce ani koncového prodeje k zásadním změnám. Velkoobchodní distribuci téměř kompletní nabídky knižních titulů od nakladatelů zajišťovala i nadále především společnost Euromedia Group, k. s., která je obrátově největším knižním velkoobchodem zahrnujícím množství tuzemských nakladatelství a je rovněž prostřednictvím skupiny Knižní Holding, a. s. propojena s knihkupeckým řetězcem

Obr. 3: Největší privátní vydavatelé knih na území ČR podle počtu vydaných titulů dle SČKN; vlastní zpracování.

13 Svaz českých knihkupců a nakladatelů, c2009–2017, *Žpráva o českém knižním trhu 2019/20*.

provozovaným pod značkou Luxor. Dále je to Kosmas a Pemic Books, Pavel Dobrovský – Beta, Seqoy, zahraničním distributorem a prodejcem je společnost Megabooks CZ, s. r. o. a další. Největším vlastníkem tzv. kamenných knihkupectví byla opět firma Kanzelsberger.

Vlastní produkci pak distribuovala největší nakladatelská skupina Albatros Media, a. s., stejně tak Grada a několik dalších nakladatelů, především odborné literatury a učebnic. Charakteristickým rysem tohoto vývoje bylo propojování nakladatelské, velkoobchodní a maloobchodní činnosti, včetně internetového prodeje, a to u nejvýznamnějších hráčů knižního trhu. V podstatě lze konstatovat, že ani v tomto roce zde nedošlo k nějakým zásadním změnám.

V oblasti knižního maloobchodu se prohloubil trend uzavírání nezávislých knihkupectví, která nedokázala konkurovat narůstání internetového obchodu. Některé původně nezávislé prodejny stále častěji přecházely do rukou maloobchodních řetězců, i když přece jenom v menších městech se dařilo prodej v knihkupectvích zachovat. E-knihy a audioknihy pochopitelně dále rostly. Digitální prodej rovněž narostl na úkor fyzického prodeje. Knihoven bylo podle evidence Ministerstva kultury ČR ve Zprávě SČKN 5 307, pořádání veletrhů bylo obdobné, v zásadě se nezměnilo a stejně tomu bylo i v případech nejrůznějších kampaní.

1.4 Čtenářské výzkumy a proměny či stabilita čtenářských zájmů

Výzkumy čtení a čtenářství v českém prostředí mají již své stabilní místo ve společenskovědním zkoumání, mezioborově se dotýkají především literární vědy, knihovnictví, mediálních studií, pedagogiky, psychologie a sociologie. Ačkoliv výzkumy četby a čtení mají svůj počátek na začátku 20. století s rozvojem bibliopsychologie (obor zabývající se vlivem četby na duševní život člověka, psychologie čtenáře), nás v tomto případě zajímají sřejmější výzkumy před nástupem covidu.

Od roku 2007 je Knihovnickým institutem Národní knihovny České republiky pravidelně organizován ve spolupráci s Akademií věd ČR reprezentativní výzkum čtenářství dospělých (15+) a od roku 2013 výzkum dětí a mládeže (6–15 let, pravidelně se opakující po třech letech). V rámci mezinárodního srovnání jsou známy především výzkumy PIRLS a PISA, které pak vyhodnocují i čtenářskou gramotnost.¹⁴

¹⁴ Česká školní inspekce (online), O šetření PISA.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Čtenáři, autoři, nakladatelé a knihkupci v době covidové a postcovidové.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.